

Holberg-Ordbogen siger Farvel og tak!

af ordbogsredaktør, cand. mag. Sv. Eegholm-Pedersen

I efteråret 1988 afsluttedes arbejdet med den store Holberg-Ordbog, der har været under udgivelse fra 1981 og i arbejde siden sidst i 40'erne (Holberg-Ordbog I-V. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Aage Hansen og Sv. Eegholm-Pedersen. Under medvirken af Christopher Maaløe). Det omfangsrige ordbogsmanuskript på ca. en halv ton tæt beskrevne kartotekssedler, som under hele forløbet har haft til huse i Det kongelige Bibliotek, kunne køres til genbrug, og det lille magasinkontor hvor sidste fase af arbejdet med manuskript og korrektur fandt sted - for indviende: D 14 højt til vejrs med herlig udsigt til Istedløven og havneløbet - det kunne nu overgå til anden anvendelse.

For den ene tilbageværende redaktør var det ingen overvindelse at skrotte det store manuskript der repræsenterede så mange års arbejde; det var nu trykt og til rådighed og forhåbentlig nytte for en større kreds. Derimod var det uundgåeligt med vemod at jeg ryddede skrivebordet og opløste den sidste af en række arbejdspladser som Holberg-Ordbogen har haft det privilegium at kunne benytte rundt omkring i bibliotekets kontorer og magasiner.

Når Holberg-Ordbogen lige fra første færd har haft magasinplads og senere også et kontorrum i Det kongelige Bibliotek, hænger det sammen med det nære forhold som fra tidernes morgen, dvs. fra begyndelsen af standardværket ODS - Ordbog over det danske Sprog - har bestået mellem biblioteket og Det danske Sprog- og Litteraturselskabs ordbøger. Historien om biblioteket og ordbøgerne skal ikke skrives her. Den er berørt bl.a. i en artikel af Aage Hansen, mangeårig redaktør ved ODS og senere hovedredaktør af Holberg-Ordbogen ("Ordbog over det danske Sprog" i Danske Opslagsværker ved Axel Andersen. 1971). Men jeg kan kort fortælle at på det tidspunkt da Holberg-Ordbogen dukkede op og begyndte at aflejre seddelkasser på bibliotekets hylder, da havde ODS allerede i mange år haft sin

faste bastion her. Nationalbiblioteket havde fra dette arbejdes begyndelse i årene under første verdenskrig stillet magasinplads til rådighed for de omfattende citatsamlinger - hovedsamlingen stod dog først stadig hjemme hos ordbogens grundlægger Verner Dahlerup - og reserveret arbejdspladser til redaktører og medarbejdere på læsesalen. Ordbogen bredte sig endog ud i rundgangen bag læsesalen, idet man havde fået lov til på hylderne her at opstille en større samling af egne bøger og biblioteksbøger som der var stadig brug for i arbejdet med at supplere samlingerne og redigere artiklerne. Blandt bøgerne på disse åbne hylder, fortæller Aage Hansen, var oprindelig også en af Håndskriftafdelingens skatte, nemlig Matthias Moths store ordbogsarbejde fra o. 1700, hovedværket i den tidligere danske leksikografi - en oplysning som sikkert vil få nutidens biblioteksbenyttede og -personale til at gyse; vi er jo vant til helt anderledes restriktive regler for benyttelse af sjældenhederne. Ordbogens bøger, som endnu stod på pladsen i begyndelsen af 60'erne, fyldte det meste af hyldepladsen i gangen øst for læsesalen og beslaglagde også et par reolfag ud mod haven. Jeg husker at der for enden af gangen mod øst ved trappen op til galleriet hang en lille tavle, der bl.a. blev brugt til spørgsmål om og efterlysning af ord. Tavlen var blevet hængende efter ODS-redaktionens slutning med en af de sidste efterlysninger, som gjaldt ordet øf - "ikke ét citat" klagede redaktøren, og en hjælpsom kollega havde nedenunder skrevet en henvisning til Holbergs Ulysses von Ithacia 4. akt. 4. scene, hvor Ulysses' staldbrødre er blevet forvandlet til svin og følgelig udstøder dyriske lyde.

Ordbogsfolket må have fyldt godt op i og også præget livet på læsesalen. Af og til har vel den jævnlige trafik til reolerne ude bagved og de uundgåelige hviskende konsultationer bidraget til at forstyrre den lærde koncentration ved de andre pulte. Der var foruden redaktørerne, der arbejdede dels her og dels hjemme, en større stab af medarbejdere som bl.a. havde den vigtige opgave at supplere ordbogens citatsamlinger efter bestemte opslagsværker og fagbøger førend den endelige redaktion fandt sted.

Da ODS så var færdigredigeret og det 28. og sidste bind trykt i 1956, fortsatte en stærkt reduceret stab - ledet først af den gamle ODS-redaktør Jørgen Glahder og senere af cand.mag. Anne Duekilde - arbejdet med et supplement, der skulle bøde på navnlig de første binds magerhed og i øvrigt samle op hvad der kommer af nyt ordstof og nye betydninger i de ca. 40 år redaktionen havde strakt sig over. Supplementsamlingen var opstillet i det højloftede lille lokale ved galleriet for enden af læsesalen, og her fik Holberg-Ordbogens voksende citatsamling også sin plads. Siden fulgtes de to ordbøger ad efterhånden som bibliotekets egne akutte pladsproblemer gjorde det nødvendigt at flytte rundt med de mange seddelkasser. Også det sidste

skud på Litteraturselskabets livskraftige ordbogsstamme, den gammeldanske ordbog, var nu kommet ind i billedet med et par faste medarbejdere på læsesalen og et dog meget begrænset reolbehov. Det kan nok siges her bagefter at det var noget af en bedrift at det hele tiden lykkedes at skaffe de nødvendige hyldemeter til de store ordbogssamlinger - i en periode hvor man så den ene efter den anden af bibliotekets egne folk flytte ind på læsesalen fordi der simpelthen ikke var plads mere i kontorer og magasiner. Men ordbøgerne mødte bestandig stor velvilje og forståelse hos bibliotekets ledelse og personale. Generalstrategen bag disse omrokeringer var - formoder jeg - forvalter Helge Tønnesen (1913-87), som også i en lang periode havde tilknytning til ODS og Holberg-Ordbogen som inspektør og seddelordner.

Som sagt flyttede ordbøgerne lidt rundt i huset, men da den nye kontorfløj mod havnefronten blev taget i brug, fik vi mulighed for at etablere os i Håndskriftafdelingens gamle kontor hvor der både var plads til samlingerne og arbejdspladser for redaktørerne. Det fungerede udmærket i en årrække: naboskabet var til gensidig inspiration for de to ordbøger, de fornødne kontorfaciliteter til stede, bøgerne indenfor rækkevidde og de nødvendige biblioteksbøger som faste lån på hylderne - ja, det var Skrædderlaugets bedste Tid! I 1979 måtte ODS-Supplementet omsider og definitivt rykke ud og give plads for Publikumsafdelingens læseapparater til mikrofilm, og Supplementet har nu sammen med Gammeldansk Ordbog nye, rummelige lokaler i universitetskomplekset på Amager. Holberg-Ordbogen, som residerede i et separat lille kontorafsnit - afdelingens gamle lederkontor - kunne imidlertid som det mindst pladskrævende af de to ordbogsværker fortsætte sin tilvante og begunstigede bibliotekstilværelse endnu et tiår, og det vil sige: indtil arbejdet var lykkelig og vel fra hånden.

400.000 citatsedler bliver til 27.000 opslagsord

Ethvert ordbogsarbejde er tofaset: først samles materialet, derefter foregår redaktionen og udformningen af de enkelte ordartikler. Den første fase skal helst være helt afsluttet inden man begynder redaktionen, en gylden regel som dog ikke altid efterleves. Holberg-Ordbogens indsamlingsfase var et dansk-norsk fællesprojekt og resulterede i et seddelarkiv på om ved 400.000 citater fra alle dele af det vidtstrakte forfatterskab, som fylder 18 store bind i Carl S. Petersens tekstkritiske udgave 1913-63 og omfatter en lang række historiske, populære og moralfilosofiske skrifter ved siden af komedierne og andre fiktionsværker. Den følgende redaktion blev - bortset fra de første bogstaver - et rent dansk anliggende med den ovenfor nævnte lille stab. Ar-

Bibliothecarius *s.c. m.lat.bøjn. (dog flt. Bibliothecarier Ep III 261. MFbl 78).* bibliotekar (ved et offentligt el. privat bibliotek). Han (: Peder Schumacher) blev først Secrétaire udi det Danske Cancellie, siden Kongelig Archivarius og Bibliothecarius *DH III 645*. kobberpladene bleve leverede Bibliothecario (ved Universitetets bibliotek) mod qvittering **Votum 15/12 1742. som tilnavn: Anastasius Bibliothecarius (: en forf. der var pavelig bibliotekar i 800tallet) Kha 4v.*

Bibliothek *s.n. ogs. skr. -theque: DNB 166. Kha 2r. Brev 18/8 1749. Ep III 260. -tek, -thec(h): se ndf. m.lat.f.* **Bibliotheca** : se ndf. u. l. -(e)r. 1 (større) privat el. offentlig bogsamling; ogs. om el. medindbefattende rummet el. bygningen hvori samlingen findes el. om samlingen osv. som institution. saaledes betyder et Bibliothech (1728 og flg.: Bibliothec; sa. var. ndf.) baade Bøgerne og Stæden hvor de forvares, dog naar et Bibliothech siges at være en foræret eller testamenteret, forstaaes Bøger, men naar En gives Befalning at opbygge et Bibliothech, forstaaes Stæden *NFI 230 (jf. Ep IV 398)*. General Lieutenanten førte ham da igiennem Løngangen til Bibliotheket *DH III 652*. Vi maa ikke troe ... at det er en lærd Mand, der haver et stort Bibliothec *MTkr 206*. Mit bibliothek giver ieg ogsaa til Academiet **Testam 20/1 1748. *Votum 2/9 1751. Ep III 260ff.* Bibliothek, som alle indtil Gaards-Karle og Kokke-Piger forstaae, maa nu heede Bücher-Sahll *ib. IV 398. ib. V 42 (se u. Bogsal)*. Man seer ... ældgamle Folk ... at samle paa Bibliotheker ... da de dog ... ere forvissede om at de igien skal adspredes *ib V 2 154. i navne på bogsamlinger, dels i forb. m. adj., fx. det Alexandrinske (Hh II 409(ms). Heltind I 214), det Bodleianske (Intr I 4r), det Kongelige (DNB 166. DH II 912), det Danneskioldske (ib. I 4r), det Sehfeldske (ib. III 557) Bibliothek; jf. i lat.f.: Bibliotheca Holbergiana (*Testam 20/1 1748); dels i forb. m. gen., fx. Academiets (Brev 18/8 1749), Universitetets (*Votum 4/4 1746), Justits-Raad Reitzers (Intr I 4v), Resenii (DNB 665) Bibliothek. || billedl. el. i smlign. (kirkehistorier) ere udi saadan Mængde, at man eene af Universale Geistlige Historier kand forme et maadeligt Bibliothec *Kha 2r.* hun er en elsker af Philosophiske Bøgers Læsning; hvorudover en saadan Ægtemand, som jeg er, kand komme hende til Pas: thi hun haver udi mig et heelt fuldstændigt Lexicon eller Bibliotek *Philos I 4. 2 i titler på bøger (som rummer en samling af skrifter el. oplysninger i leksikonform o.l.) hos Herbelot udi hans Østerlandske Bibliothec (: Bibliothèque Orientale) Hh I 41(ms).* Jeg læser udi disse Dage Photii Bibliothec (: Photius' Myrobiblon, sive Bibliotheca librorum) *Ep V 2 8.**

Bibliak *a. dss. Bibelsk. de Bibliske Hoved-Bøger NFI 242. Kh 292. vore Bibliske Oversættelser JHI 173.* Bibliske Historier om Adam og Eva *Ep III 203.* Bibliske Exemplarier *eksemplarer el. oversættelser af bibelen*

bejdet var fra først af lagt op i stort og ambitiøst format: en flerbinds ordbog der skulle behandle hele det holbergske ordforråd, både de ord der nu er gledet ud af sproget eller har fået en anden betydning og som man i dag følgelig har mest brug for at søge oplysning om, og hele det ordstof der er fælles for Holberg og nutiden. Samlet er det blevet til et sted midtvejs mellem 26.000 og 27.000 ordartikler i de fem bind, heriblandt også et større antal (ca. 1.600) artikler om person- og stednavne specielt i fiktionsværkerne.

I hver artikel gives der oplysning om de forskellige ords skrivemåde og eventuelle afvigende skriftformer, om bøjning og - som det vigtigste - ordets anvendelse og betydning(er) i Holbergs sprog, belyst ved et udvalgt citatmateriale, på samme måde som i artiklerne i Ordbog over det danske Sprog. Der er her vist et eksempel på en af de kortere og "nemme" artikler, ordet *Bibliothek*. Andre ord kan være betydelig mere komplicerede og kræve betydelig mere plads. Det gælder sprogets almindelige, hyppigst anvendte ord, en lang række af substantiver, adjektiver, verber, præpositioner osv., hvor redegørelsen for de ofte rigt differentierede anvendelser breder sig over mange spalter og sikkert kan virke lidt afskrækkende på den ikke-professionelle ordbogsbruger. Disse store og meget store artikler - den længste, på 30 spalter, handler om ordet *være* og er som den tilsvarende i ODS redigeret af Aage Hansen - er også de sværeste at udarbejde og kræver rutine af redaktørerne, der jo ligesom alle andre må følge Jesper Oldfux's kloge forskrift (Jacob von Tyboe V 1): "Øv dig først på at stiele Knappenaale og Skoe-pinde, og gack siden Grad-viis frem til det større".

Artiklerne i Holberg-Ordbogen kan give anledning til mange iagttagelser af de forskydninger som et par hundredår har givet i de forskellige ords anvendelser. Ofte er hos Holberg bevaret en ældre betydning, en betydning der ligger nærmere ved den etymologisk oprindelige. F.eks. betyder *rar* hos Holberg "sjælden" eller "mærkelig" (jf. lat. *rarus*, eng. *rare*), den moderne betydning er først udviklet senere i sprogets historie. For en række ords vedkommende kan man konstatere en indskrænkning i betydningsomfanget, en specialisering når man sammenligner den moderne brug med Holbergs. I den politiske Kandestøber (I 4) siger Herman von Bremen: "Jeg håber, naar jeg har læset den Europæiske Herold igienem, at mand skal nøde mig til at tage en Plads an i Raadet". Her betyder *haaber* "venter, regner med". Det ville ikke stemme med kandestøberens opblæste sikkerhed om man lagde den moderne betydning i ordet. Ordet *haabe* og tilsvarende *Haab*, *Forhaabning* har i dag en snævrere betydning end i ældre sprog og hos Holberg hvor det også kan betyde "antage, formode, regne med". Det må man vide for ret at forstå replikker som den nævnte eller Barselkonen (i Barselstuen III 6) hvor

hun har hørt om en usædvanlig diætetisk behandling og udbryder: "Saa haaber jeg nock at hand [patienten] døde".

Nogle ord er sunket i værdi. Det gælder adjektiver som *nedrig*, der jo nu kun bruges med stærkt negativ betydning, men hos Holberg også har den oprindelige betydning "lav, ringe" ("det er alt for nedrig for mig" siger den fornemme frue i Det lykkelige Skibbrud V 8), eller *gemeen*, som hører til de kendte Holbergord i den ældre betydning "almen, almindelig" (*det gemeene Beste* betyder "almenvellet"). Videre ordet *Fruentimmer*, der hos Holberg bruges synonymt med *Qvinde* og uden den nedsættende eller specielle betydning det senere har fået. Et andet eksempel er verbet *æde*. Det anvendes ved siden af *spise* som det almindelige ord for foreteelsen, vistnok endnu uden stilistisk markering eller uædle associationer. I den kendte ostescene i Don Ranudo er det ikke blot bonden der siger *æde*, men også de to gamle adelsfolk, og i regien står: "æder begge brav".

Den modsatte udvikling hvor et Holbergord har fået en mildere eller afsvækket betydning, foreligger f.eks. i et af de skældsord som bruges hyppigt i komedierne. Ordet *Skielm* har almindeligt en anvendelse der svarer til den oprindelige negative betydning "slyngel, skurk, skarn" og er altså langt fra det moderne sprogs harmløse *skælm*. Tilsvarende negativ betydning har som regel *Skielmstykke* og *skielmsk*. Den *skielmske* Henrich i *Abracadabra* (III 6) er bestemt ikke nogen rar fyr i Arvs øjne!

Det er således nyttigt og for den fulde forståelse af de holbergske tekster nødvendigt at tage ordbøgerne med på råd. ODS bringer mange Holbergcitater, men specialordbogen giver naturligvis en langt fyldigere belysning af de enkelte Holbergord med eksempler fra hele det omfattende forfatterskab. Og i mange tilfælde kan oplysninger om bestemte ord kun findes i specialordbogen. Vi kan her nævne hele fremmedordsstoffet. Holberg brugte som de fleste på hans tid et stort antal latinske og franske fremmedord, også mange som ikke kendes eller anvendes i dag. Han gør sig f.eks. som historisk skribent og som den fremragende popularisator han også var, ofte overvejelser over hvad der mon vil interessere eller *attachere* læseren; for ordet *indskrænke*, der også findes, bruger han så specielle fremmedord som *limitere* eller *restringere* osv. I et typisk afsnit med mange fremmedord (forstavelsen *pro-*) har Holberg-Ordbogen bl.a. følgende ord - flere af dem er også sjældne hos Holberg - som ikke er registreret i ODS: *probable* og *Probabilitet*, *Probitet*, *Procrastination*, *Profusion*, *prognosticere*, *prolix*, *promulgere*, *Proprete*, *Proprietet*, *Providence*, *provisional* - det sidste i et af de karakteristiske holbergske dicta i *Moralske Tanker* hvor udtrykket skærpes til paradoksform: "jeg [holder] for, at enhver fornuftig Mand bør ikke have uden provisionale [foreløbige, som kan ændres] Meeninger". Special-

ordbogen bliver på denne måde en nyttig - redaktør-beskedenhed tillader ikke ordet "uundværlig" - fremmedordbog til 1700-tallets første halvdel hvor brugen af de romanske låneord toppede.

Ordbogen indeholder også et ret stort navnestof, artikler om person- og stednavne, som ikke medtages i andre ordbøger. Alle de navne som forekommer i komedierne og de andre fiktionsværker er registreret. Man møder f.eks. de forskellige københavnske lokaliteter som opfindsomt udnyttes i billeder og sammenligninger - lige fra *Pebling Søes* iis-kølede Vande, som knap er tilstrækkelige til at svale Harlequins elskovbrand (De Usynlige II 1) til Vimmelskaftet i Jesper Oldfux's malende beskrivelse af den smukt svajede officersryg (Jacob von Tyboe II 2): "Herren seer ud bag til ligesom den var gjort efter *Vimmelskaftet*. Herrens Rumpe er Amager Torv; Faldet i Ryggen Vimmelskaftet".

Men det er naturligvis på en begrænset ikke muligt at give andet end et par smagsprøver på det store og afvekslende stof i ordbogens spalter. Et videre perspektiv ind i Holbergs og tidens tankeverden giver opslag i centrale artikler om nøgleord som *Natur*, *Konst*, *Fornuft*, *Philosophie* eller *Dyd* (*dydig*) o.fl. Det sidste ordpar (Dyd, dydig) er atter et eksempel på ord med en helt anden betydning og en helt anden betydningsfylde end i det moderne sprog.

Fundamentet for ordbogen og ordbogsartiklerne er jo de mange tusinder af citater. Af hensyn til omfang og økonomi har vel de fleste ord kun et fyldigt udvalg af det store materiale kunnet trykkes, og meget lange holbergske perioder har måttet skæres til i en kortere form. Men redaktionen har bestræbt sig på så vidt muligt at give afrundede citater og hele meninger, så ordbogen kan også - for lysthavende - blive lidt af en "lystvandring imellem klare og kloge tanker". Holbergs vid og hans særlige evne for prægnante, muntre og overraskende formuleringer - ikke blot i komediecitaterne, men også i høj i det essayistiske forfatterskab - lyser op mange steder i ordbogs-spalterne og har været særdeles stimulerende for redaktørerne under arbejdet med at sætte form på de mange artikler.

Kildestudier

Der har i arbejdet med ordbogsartiklerne ofte været brug for at efterse Holbergs kilder. Man må her huske på eller vide at det omfattende danske prosaforfatterskab udenfor komedierne og de andre fiktionsværker - og specielt de store historiske værker - jo i høj grad bygger på bestemte kilder og forlæg og også stedvis er sprogligt præget heraf. For det filosofiske arbejde

bliver det da vigtigt at undersøge om en bestemt vending eller påfaldende sprogbrug hos Holberg er afledt af kilderne, ligesom det i mange tilfælde har betydning for tolkningen af et citat at se dets kilde.

Kildebestemmelsen kan være vanskelig fordi Holbergs egne angivelser ofte er summariske eller mangelfulde hvis de overhovedet findes. Men redaktørernes arbejdssituation har på anden måde været ideel: vi sad midt i bøgernes bjerg med nem adgang til samlingerne, som for de områder og perioder - det lærde 17. århundrede og begyndelsen af det 18. - som vi har haft særlig brug for, er af utrolig bredde og fylde. Det er i virkeligheden kun i ganske få tilfælde at en undersøgelse har måttet opgives fordi det efterspurgte værk ikke var til stede.

Lad mig nævne et par eksempler på sådanne kildebestemmelser som man vil finde mange steder i små parenteser ved ordbogens ciater. Først et af de mere kuriøse: I Kirkehistorien (s. 907) skriver Holberg om den katolske barnedåb, at hjemmedåb ved forældrene kunne forekomme, men "Præsterne alleene [tillodes] at smøre dem [børnene] med Olie paa Brystet, og Fløde paa Hovedet". Citatet vakte nogen undren i redaktionslokalet, men forklaringen lå lige for: kilden til det pågældende sted, Jacques Lenfant: Histoire de la Guerre des Hussites (1731) I 203, har her ordet *crême* (*chrême* salvingssolie), af Holberg i skyndingen opfattet som *crême* fløde!

Den slags rene oversætterfejl eller lapsus er dog ikke typiske for Holbergs kildeudnyttelse. Men det forekommer ofte at kilder og forlæg kan spores i den sproglige udformning, både i de første ret uselvstændige værker og også senere. Holberg udgav i 1739 sine Heltehistorier som han kaldte det (efterfulgt af en tilsvarende række Heltindehistorier i 1745), en række korte biografier af berømte historiske personer indledt af et moralsk tema. Stoffet i disse populært anlagte levnedstegninger, som for nylig er genudgivet af Henrik Stangerup i tillempet moderne sprogform, er naturligvis ikke førstehånds; det består ifølge Holbergs eget udsagn af Extracter af forhåndenværende biografier og historiske værker. I stykket om Cæsar refereres en af dennes replikker: "[Cæsar har fuld tillid til Brutus og siger], følende på sin hud: denne hud venter gandske roeligen paa Brutum". At Holberg her bygger på Plutarks biografi, der bringer dette Cæsarord, er nemt nok at se. Men det er ikke tilstrækkeligt. Hvis man ønsker at give baggrunden for den usædvanlige brug af *vente* i citatet, må man søge den bestemte Plutarktekst som han har arbejdet med, nemlig Mad. Daciers klassiske oversættelse fra 1720'erne, hvor der står: "cette peau attend tranquillement Brutus".

Ordbogen har ved kildeundersøgelserne kunnet støtte sig til afhandlinger og monografier af F.J. Billeskov Jansen, Francis Bull, Th. A. Müller o.fl., men har iøvrigt selv bidraget væsentlig til dette opklaringsarbejde. Ved re-

daktionens begyndelse udarbejdede Aage Hansen et omfattende kartotek over Holbergkilder på grundlag af Holbergs egne oplysninger og den store sekundærlitteratur og med støtte i Det kongelige Biblioteks kataloger. Et eksemplar af dette kartotek vil nu blive deponeret i bibliotekets Håndskriftafdeling blandt de andre Holbergiana.

Salut for Biblioteket

I fortalen til sin første bog nævner Holberg med usædvanlig varme professor juris Christian Reitzer, som havde tilskyndet og opmuntret ham til arbejdet, og Reitzers "herlige Bibliothec", hvor materiale og arbejdsplads var til rådighed for den unge ambitiøse skribent. Biblioteket var med sine 17.000 bind et af stadens seværdigheder; det blev senere solgt til Det kongelige Bibliotek.

Som det vil være fremgået af de foregående sider er det ikke uden grund at Holberg-Ordbogen i indledningen til bind 1 og den korte fortale til det afsluttede 5. bind gør sin reverens for Biblioteket på Slotsholmen.

Det har været af helt afgørende betydning for arbejdets organisering og planmæssige gennemførelse at vi har kunnet installere samlingerne på biblioteket, og at det blev muligt under hele den sidste del af forløbet at etablere et særligt kontorrum med hele ordbogsmaterialet og nem adgang til bibliotekets samlinger. Ikke mindst under trykningen i 80'erne var en sådan arbejdsplads simpelthen en nødvendighed, og biblioteket fulgte os på smukkeste måde helt til dørs og fandt endnu engang frem til et udmærket arbejdsrum, da det hidtil benyttede midt under slutspurten med sidste bind måtte fraflyttes i forbindelse med de løbende interne moderniseringer.

Ved Det danske Sprog- og Litteraturselskabs jubilæumsudstilling på Det kongelige Bibliotek i 1987 - Selskabet havde fejret sit 75-års jubilæum i 1986 - var der lejlighed til at mindes de nære relationer mellem DSL og biblioteket gennem årene. Carl S. Petersen, den senere overbibliotekar på Det kongelige Bibliotek, står som medstifter af DSL, og en lang række af Det kongelige Biblioteks bibliotekarer har medvirket ved Selskabets udgaver, som bibliotekets trykte og utrykte samlinger ofte leverede materiale til og var den nødvendige baggrund for. Efter afslutningen af en af de største udgaver i de senere år, H.C. Andersens Dagbøger efter manuskripterne i Håndskriftafdelingen, kunne DSL's administrator Erik Dal konstatere, at samtlige medvirkende: udgivere, hovedredaktører, tilsynsførende var eller havde været bibliotekarer ved Det kongelige Bibliotek.

De store ordbøger som i så mange år havde deres hjem på biblioteket, har også haft udmærket hjælp i det praktiske arbejde med manuskriptet og med ordning og udbygning af samlingerne, alfabetisering og indordning af tilvækst m.m., af medlemmer af bibliotekets stab. I den gamle ODS-periode var biblioteksbetjentene L.P. Petersen og M. Jacobsen ansat ved ordbogen og varetog dette arbejde; senere blev (Helge) Tønnesen, som jeg tidligere har nævnt, et begreb både for ODS (Supplementet) og Holberg-Ordbogen, og efter ham fungerede biblioteksbetjent Kaj Nielsen i en årrække som medhjælp ved samlingerne.

Det daglige arbejde ved Holberg-Ordbogen med stadig gentagne eftersyn af og kontrolopslag i kilder og gamle udgaver er på alle måder blevet lettet og befordret ved læsesalsinspektionens og skrankepersonalets hjælpsomhed og hensyntagen til denne specielle opgave, bl.a. ved bevilling af ubegrænsede lejemål i sikkerhedsbokse o.l. Og morsomt var det jo når f.eks. bestillingssedler kom tilbage fra Danske Afdeling med små notater i bedste Holbergstil.

Jo, vi har meget at være taknemmelige for! Skulle man til gengæld udtale et ønske for biblioteket, så måtte det da blive dette, at de udmarvende nedskærings tid snart må være gennemlevet, og at planerne for den så hårdt tiltrængte udvidelse, f.eks. ved en ny biblioteksbygning på havnefronten, måtte kunne materialisere sig i en ikke for fjern fremtid og blive til andet og mere end et smukt, luftigt drømmesyn (se "Dage på en sky" af Merete Licht i Magasin 1:4 s. 23ff). I et sådant projekt ville blandt mange ønskeopfyldelser, også behovet for særlige forskerrum kunne tilgodeses. Jeg vil personligt ganske vist til enhver tid underskrive Sigfus Blöndals ord som refereret af Knud Bøgh (Magasin 3:1 s. 21: Blöndal passerede en aften denne oplyste læsesal, gned sig smilende i hænderne og udbrød: Er der noget skønnere syn end denne læsesal i fuldt lys?). Den nuværende hovedlæsesal er et både smukt og fortrinligt arbejdssted, som også alle ordbogsredaktørerne i lange perioder har benyttet. Men for mange store opgaver vil først et særligt lokale eller forskerrum give de optimale arbejdsbetingelser: mulighed for praktisk opstilling af et stort udvalg af den fornødne speciallitteratur, adgang til maskinskrivning eller indtastning af manuskript på stedet, mulighed for uforstyrrede (og uforstyrrende!) konferencer og samtaler osv. Lad os håbe at mange andre i fremtiden vil kunne nyde de fordele som Holberg-Ordbogen ligesom ODS i en årrække har haft som ekstraordinært privilegeret kunde!